

Metodiskie ieteikumi atbalsta pasākumu organizēšanai izglītības iestādēs

Metodiskie ieteikumi atbalsta pasākumu organizēšanai paredzēti pedagogiem un/vai atbalsta komandas speciālistiem, lai plānotu un īstenotu atbalsta pasākumu norisi izglītojamiem ar speciālām vajadzībām izglītības iestādēs.

Metodiskie ieteikumi sastāv no šādām daļām:

1. Ievads.
2. Atbalsta pasākumu normatīvais regulējums.
3. Iespējamie atbalsta pasākumi izglītojamiem ar dažādām speciālām vajadzībām.
4. Skolas atbalsta komandas loma lēmuma pieņemšanā.
5. Atbalsta pasākumu veidi.
6. Atgādņu paraugi.
7. Atbalsta pasākumi valsts pārbaudes darbos.
8. Atbalsta pasākumu pozitīvie un negatīvie aspekti.
9. Ieteikumi darba lapu sagatavošanai ikdienā un pārbaudes darbos.
10. Izmantoto elektronisko resursu saraksts.

Ievads

Jau vairākus gadus Latvijā, Eiropā un citur pasaulē aktuāli ir iekļaujošas izglītības procesi. Iekļaujošas izglītības pamatā ir ideja par vienlīdzīgu izglītības iespēju nodrošināšanu ikvienam bērnam, skolēnam vai studentam. Tas nozīmē skolēnu ar speciālām vajadzībām iekļaušanu vispārējās izglītības iestādēs, nodrošinot viņiem iespēju mācīties kopā ar saviem vienaudžiem, kuriem šādu speciālu izglītības vajadzību nav.

Skolēniem ar speciālām vajadzībām, kuri mācās vispārējās izglītības programmās, skola nodrošina nepieciešamos atbalsta pasākumus mācību procesā un pārbaudes darbos. **Atbalsta pasākumi ietver dažāda veida pasākumus un metodes, kas palīdz skolēniem ar speciālām izglītības vajadzībām pārvarēt veselības problēmu vai attīstības traucējumu radītos ierobežojumus mācību procesā.**

Atbalsta pasākumu normatīvais regulējums

2008.gadā Izglītības satura un eksaminācijas centrs kopā ar Valsts speciālās izglītības centru un sadarbības partneriem (nevalstiskajām organizācijām) veica grozījumus Ministru kabineta regulējumā par valsts pārbaudes darbiem, ietverot normu, kas paredz atbalsta pasākumu izmantošanu skolēniem ar speciālām vajadzībām valsts pārbaudes darbos.

No 2011.gada 3.augusta stājās spēkā grozījumi Vispārējās izglītības likumā, kura 53. pants uzliek pienākumu izglītības iestādēm nodrošināt atbalsta pasākumus mācību procesā skolēniem ar speciālām vajadzībām, kā arī izveidot viņiem individuālos izglītības plānus.

No 2010.gada atbalsta pasākumu izmantošanu reglamentē Ministru kabineta

2010.gada 6.aprīļa noteikumi Nr.335 „Noteikumi par centralizēto eksāmenu saturu un norises kārtību” un Ministru kabineta 2010.gada 5.aprīļa noteikumi Nr.334 „Noteikumi par valsts pārbaudījumu norises kārtību”

Atbilstoši Ministru kabineta noteikumiem atbalsta pasākumus var izmantot izglītojamie, kuriem ir pedagoģiski medicīniskās komisijas atzinums par speciālās izglītības programmas īstenošanu vai pedagoģiski medicīniskās komisijas, logopēda, izglītības vai klīniskā psihologa atzinums par izglītojamā speciālajām vajadzībām.

Atbilstoši Ministru kabineta noteikumiem atbalsta pasākumus centralizētajos eksāmenos var izmantot izglītojamie, kuriem ir pedagoģiski medicīniskās komisijas atzinums par speciālās izglītības programmas īstenošanu vai pedagoģiski medicīniskās komisijas atzinums par izglītojamā speciālajām vajadzībām.

Valsts pārbaudes darbu norises darbību laikos norādīts laika pagarinājums un paredzēti biežāki starpbrīži valsts pārbaudes darbos bērniem ar speciālām vajadzībām, kā arī norādīti konkrēti atbalsta pasākumi katram traucējuma veidam.

Svarīgi atcerēties :

Valsts pārbaudes darbos var izmantot tikai tos atbalsta pasākumus, kādus izglītojamais ir saņēmis izglītības programmas īstenošanas procesā.

Ja izglītojamam nepieciešami kādi papildu atbalsta pasākumi, kuri nav minēti Valsts pārbaudes darbu norises darbību laikos, tad skola tos var ierosināt un saskaņot ar VISC.

Izglītojamais var atteikties no atbalsta pasākumu piemērošanas, iesniedzot attiecīgu iesniegumu izglītības iestādes vadītājam.

Izglītojamiem ar redzes traucējumiem:

- Teksts palielinātā drukā;

Teksta palielinātāja iekārtas un citi palīglīdzekļi, kas uzlabo informācijas saskatāmību.

Izglītojamiem ar dzirdes traucējumiem:

- Uzdevumu nosacījumu un teksta papildus atkārtošana;
- Skolotājam, kas mācījis attiecīgo priekšmetu, atļauts uzdevumu nosacījumus izskaidrot mutiski un/vai zīmju valodā;
- Runāšanas daļā atļauts izmantot zīmju valodu;
- Aizstāt izglītojamā mutvārdu atbildi ar rakstisku atbildi.

Izglītojamiem ar kustību traucējumiem:

- Datora izmantošana bez teksta redaktora iespējām rakstiskas atbildes sniegšanai;
- Rakstu darbus aizstāt ar mutiskām atbildēm, kuras tiek fiksētas audio ierakstā, gadījumos, kad izglītojamais fiziskās attīstības traucējumu dēļ nevar rakstīt;
- Iespēja izmantot asistentu atbalstam darbībās, kas nav saistītas ar pārbaudījuma saturu.

Izglītojamiem ar valodas traucējumiem:

- Atļauts lasīt priekšā uzdevuma nosacījumus un tekstus;
- Rakstītais teksts palielinātā drukā;
- Izmantot palīglīdzekļus, kuri uzlabo teksta uztveri;
- Izglītojamais ar valodas traucējumiem, kas neļauj demonstrēt runātprasmi, var atbrīvot no pārbaudes darba mutvārdu daļas kārtošanas vai aizstāt izglītojamā mutvārdu atbildi ar rakstisku atbildi;
- Izmantot atgādnis par gramatikas likumiem (izglītojamiem ar specifiskiem pareizrakstības traucējumiem vai disgrāfiju vai jauktiem mācīšanās traucējumiem).

Izglītojamiem ar mācīšanās traucējumiem:

- Izglītojamie ar lasīšanas traucējumiem drīkst izmantot palīglīdzekļus, kuri uzlabo teksta uztveri;
- Atļauts lasīt priekšā uzdevuma nosacījumus un tekstus;
- Izmantot atgādnis
 - par matemātikas likumiem (izglītojamiem ar specifiskiem aritmētisko iemaņu traucējumiem vai jauktiem mācīšanās traucējumiem),
 - par gramatikas likumiem (izglītojamiem ar specifiskiem pareizrakstības traucējumiem vai disgrāfiju vai jauktiem mācīšanās traucējumiem).

Izglītojamiem ar garīgās veselības traucējumiem:

- Izmantot atgādnis (vizuālas, verbālas, taktiskas) darba organizēšanai, kuras palīdz skolēnam koncentrēties.

Precīzāk ar iespējamiem atbalsta pasākumiem var iepazīties dokumentā „Valsts pārbaudes darbu norises darbību laiki” Valsts izglītības satura centra mājas lapas sadaļā *Pārbaudes darbi - Vispārējā izglītībā*.

Kas jāņem vērā, pieņemot lēmumu par atbalsta pasākumu izmantošanu?

Lai atbalsta pasākumi mācību procesā un pārbaudes darbos atbilstu skolēna vajadzībām,

- to izvēlē jāpiedalās tiem, kuri vislabāk pārzina skolēna vajadzības un stiprās un vājās puses – skolēnam, mācību priekšmeta skolotājam, skolas atbalsta komandai;
- par izvēlētajiem atbalsta pasākumiem jāinformē bērna vecāki;
- lēmums par atbalsta pasākumu nepieciešamību jāpieņem par katru skolēnu atsevišķi, ņemot vērā viņa konkrētās vajadzības, nevis par klasi vai vairākiem skolēniem kopumā;
- valsts vai pašvaldības pedagoģiski medicīniskās komisijas atzinums par atbilstošu speciālās izglītības programmu nedrīkst būt vienīgais pamatojums lēmuma pieņemšanā;
- atbalsta pasākumi jāplāno tikai un vienīgi tajā jomā, kurā skolēna traucējums var būt šķērslis viņa zināšanu un prasmju demonstrēšanai – ja skolēnam ir rakstīšanas traucējumi, tad nav nepieciešams plānot atbalsta pasākumu, kas paredz pārbaudes darba uzdevumu noteikumu lasīšanu priekšā;
- skolēnam jāsaprot izvēlēto atbalsta pasākumu jēga. Tiem jāatbilst pasākumiem, kurus skolēns pazīst un regulāri izmanto ikdienā. Atbalsta pasākumus labāk neizmanto vispār, nekā ļaut skolēnam tos pirmo reizi iepazīt tikai pārbaudes darbā. Skolēnam, kurš mācās atbilstoši individuālajam izglītības plānam, konkrēto atbalsta pasākumu nepieciešamība pārbaudes darbos jānorāda individuālajā izglītības plānā.

Skolas atbalsta komandas loma lēmuma pieņemšanā

Skolas atbalsta komandas uzdevums ir rūpēties, lai pieņemtais lēmums par atbalsta pasākumiem pēc iespējas mazinātu risku skolēnam saņemt neatbilstošu vērtējumu ikdienā vai pārbaudes darbā.

Mācību procesā un pārbaudes darbos tiek izmantoti dažādi atbalsta pasākumi, kuri atkarīgi no konkrētām skolēna speciālām vajadzībām. Skolas atbalsta komandai ir svarīga loma, izvērtējot skolēna speciālās vajadzības un izvēloties nepieciešamos atbalsta pasākumus katra konkrētā traucējuma vai traucējumu radīto šķēršļu novēršanai vai mazināšanai. Pareizs atbalsta komandas lēmums nodrošinās skolēnam iespēju parādīt savas zināšanas un prasmes, neciešot no ierobežojumiem, ko rada viņa veselības vai attīstības traucējumi.

Lai noteiktu piemērotākos atbalsta pasākumus mācību procesā, atbalsta komandai vajadzētu atbildēt uz šādiem jautājumiem:

- vai skolēns spēs piedalīties mācību procesā un atbilstoši savām spējām nokārtot pārbaudes darbu, neizmantojot atbalsta pasākumus?
- vai skolēna traucējums ietekmēs viņa spēju demonstrēt apgūtās zināšanas un prasmes?
- kādus atbalsta pasākumus skolēns ir saņēmis mācību procesa laikā?
- kādi atbalsta pasākumi vislabāk mazinās skolēna veselības vai attīstības traucējuma radītos šķēršļus?
- kādi atbalsta pasākumi skolēnam ir nepieciešami pārbaudes darbā?

Pieņemot lēmumu par atbalsta pasākumu nepieciešamību valsts pārbaudes darbos, jāizvērtē:

- individuālajā izglītības plānā norādītie atbalsta pasākumi;
- skolēna darbs mācību stundu laikā;
- skolēna līdzšinējais sniegums klases, skolas, izglītības pārvaldes vai valsts pārbaudes darbos;

Izglītojamie ar speciālām vajadzībām atbalsta pasākumus izmanto ikdienas mācību procesā. Skolēniem tie ir zināmi un ir tiešā veidā saistīti ar atbalsta pasākumiem, kuri būs nepieciešami pārbaudes darbā. Mācību procesa laikā izmantotie atbalsta pasākumi nodrošina svarīgu informāciju lēmumu pieņemšanai. Tomēr ne visi atbalsta pasākumi, kurus izmanto mācību procesa laikā būs nodēriģi pārbaudes darbos.

Piemēram, skolēnam ar lasīšanas traucējumiem vēstures stundās var lasīt priekšā tekstu vai atskaņot to audioierakstā, taču valodu pārbaudes darbā, kurā tiek pārbaudīta skolēna lasītprasme, šādu atbalsta pasākumu izmantot nevar, jo tas ļaus vērtēt skolēna klausīšanās nevis lasīšanas prasmi.

Atbalsta pasākumus pārbaudes darbos, līdzīgi kā tos, kuri norādīti individuālajā izglītības plānā, pēc laika ir nepieciešams pārskatīt un izvērtēt. Skolēnam augot, vajadzība pēc atbalsta pasākumiem var mainīties. Iespējams, ka daļai skolēnu atbalsta pasākumi, kuri tika izmantoti 3.klases noslēguma pārbaudes darbā, beidzot 6.klasi vairs nebūs nepieciešami. Taču iespējams, ka, skolēna veselības stāvoklim pasliktinoties, var rasties nepieciešamība pēc jauniem atbalsta pasākumiem.

Atbalsta pasākumu veidi

Atbalsta pasākumus atkarībā no to izmantošanas mēdz iedalīt vairākās grupās. Biežāk lietotais iedalījums ir atbalsta pasākumi saistībā ar:

- 1) iepazīšanos ar darba informāciju;
- 2) atbildes sagatavošanu un sniegšanu;
- 3) darba vietu;
- 4) darba laiku un darba daļu secību.

Iepazīšanās ar darba informāciju

Atbalsta pasākumi šajā jomā nodrošina izglītojamam iespēju uzdevumu veikšanai nepieciešamo informāciju iegūt ne vien vizuāli, bet arī audiāli vai taktīlā veidā. Informācijas iegūšana audiāli –darba uzdevumu nosacījumus, uzdevumus un atbilžu variantus atskaņo audioierakstā vai lasa priekšā. Informācijas iegūšana taktīlā veidā – darba materiāli Braila rakstā. Informācijas iegūšana vizuāli - zīmju valodas izmantošana uzdevuma nosacījumu skaidrošanā, materiālu sagatavošana palielinātā drukā, mazāks uzdevumu skaits vienā darba lapā. Šajā grupā atbalsta pasākums ir arī palīglīdzekļu izmantošana. Piemēram, lasot uzdevumus, izmanto šablonu, kas atsedz nelielu teksta daļu vai arī lieto krāsainu caurspīdīgu materiālu (filtru), lai mainītu kontrastu. Tāpat palīglīdzeklis varētu būt marķieris vai indeksa lapiņas, lai izdarītu atzīmes tekstā.

Atbildes sagatavošana un sniegšana

Šīs grupas atbalsta pasākumi paredz uzdevumu veikšanā izmantot citus līdzekļus, ne tikai papīru un pildspalvu. Piemēram, datora izmantošana uzdevumu pildīšanai, skolēna diktētās atbildes pierakstīšanu, vai iespēju uzdevumus atbildēt mutiski, vai atbilžu rakstīšana uzreiz atbilžu lapā.

Atbildes sagatavošanai ir iespējams izmantot arī atgādnes. Atgādne ir īsā, koncentrētā veidā sniegta vizuāla informācija, kas izglītojamam ar mācīšanās traucējumiem palīdz veikt uzdevumu. Atgādne var būt, piemēram, reizrēķina tabula vai darbību secība matemātikā, vārdšķiru pasvītrojuma paraugi dzimtajā valodā vai formulas fizikā, matemātikā un ķīmijā.

Atgādņu paraugi

Atgādne matemātikā 1.klasē

Atslēgas vārdi teksta uzdevumos	Darbība
Par tik vairāk	+
Par tik mazāk	-
Cik kopā? Cik pavisam?	+
Par cik vairāk vai mazāk?	-

Atgādne latviešu valodā 4.klasē

Lietvārdu locīšana	
Nominatīvs	Kas?
Ģenitīvs	Kā?
Datīvs	Kam?
Akuzatīvs	Ko?
Instrumentālis	Ar ko?
Lokatīvs	Kur?
Vokatīvs	-

Atgādņu izmantošana pārbaudes darbā ir rūpīgi jāpārdomā. Pārbaudes darbā jāizmanto tikai tās atgādnes, kuras izmantotas mācību procesā un kurās ir tikai nepieciešamā informācija. **Jāatceras, ka mācību grāmata vai skolēna pierakstu klade nav atgādne, pārbaudes darbā tās izmantot nedrīkst.**

Svarīgi sekot, lai skolēns neizmanto tu viņam nepiemērotus atbalsta pasākumus, piemēram, reizināšanas tabulas kā atgādnes izmantošana skolēnam, kurš reizināšanas tabulu ir iemācījies, mazinās skolēna motivāciju pēc sasniegumiem un var traucēt orientēties citās, viņam nepieciešamās atgādnēs.

Skolēna darba vieta

Atbalsta pasākumi, kas saistīti ar skolēna darba vietu, ir:

- iespēja uzdevumus vai pārbaudes darbu veikt atsevišķā telpā individuāli vai nelielā skolēnu grupā;
- iespēja uzdevumus vai pārbaudes darbu veikt telpā ar labu skaņas izolāciju, vai telpā, kurā nav vizuālās informācijas, kas varētu novērst skolēna uzmanību;
- skolēnam ar kustību traucējumiem speciāli pielāgota sola izmantošana u.c.

Darba laiks un darba daļu secība

Šīs grupas atbalsta pasākumi ir, piemēram, papildu laiks uzdevumu vai pārbaudes darba veikšanai, pārbaudes darba pagarinājums divu dienu ietvaros, papildu pārtraukumi darba laikā. Atbalsta pasākums varētu būt arī izmaiņas veicamā darba daļu secībā, piemēram, lai skolēnam, kurš ātri nogurst, būtu iespējams grūtāko pārbaudes darba daļu kārtot vispirms.

Atbalsta pasākumi valsts pārbaudes darbos

Valsts pārbaudes darba nolūks ir nodrošināt skolēnam iespēju parādīt, vai viņš atbilstoši izglītības standarta prasībām ir sasniedzis mācību programmā izvirzītos mērķus. Visiem skolēniem ir jābūt iespējai piedalīties pārbaudes darbos un saņemt vērtējumu par paveikto.

Valsts pārbaudes darbu būtiska iezīme ir to centralizācijas pakāpe t.i. visiem vienādas prasības, vienāda pārbaudes darba norise un vērtēšanas kārtība. Laika gaitā šīs prasības ir bijušas iemesls daudzu skolēnu ar speciālām vajadzībām izstumšanai no valsts pārbaudes darbu kārtēšanas, taču pēdējos gados tiek veikti pasākumi, lai situāciju šajā jomā uzlabotu.

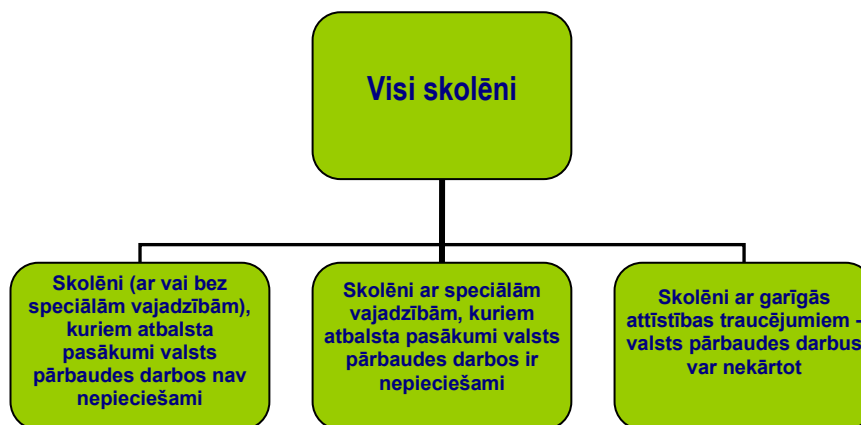
Skolēnam, kurš mācās atbilstoši kādai no speciālās izglītības programmām vai atbilstoši izstrādātajam individuālās izglītības plānam, mācību procesa laikā tiek piemēroti dažādi atbalsta pasākumi, lai kompensētu konkrētā traucējuma radīto ietekmi un veicinātu mācību satura apguvi. Ja skolēns mācību procesa laikā izmantojis atbalsta pasākumus, tad šādu iespēju viņš var izmantot arī pārbaudes darbā.

Atbalsta pasākumi pārbaudes darbos ir izmaiņas pārbaudes darba norises kārtībā un/vai pārbaudes darba uzdevumu izkārtojumā un noformējumā, kā arī palīg līdzekļu izmantošana, lai mazinātu skolēna ar speciālām vajadzībām traucējumu radīto ietekmi uz spēju demonstrēt zināšanas un prasmes jomās, kuras pārbaudes darbā vērtē.

Atbalsta pasākumi sniedz iespēju skolēnam ar speciālām vajadzībām būt līdzvērtīgā situācijā ar pārējiem pārbaudes darba kārtotājiem, nevis dod viņiem priekšrocības. Atbalsta pasākumu nolūks nav uzlabot skolēna sniegumu, bet gan nodrošināt viņam iespēju atbilstoši spējām parādīt apgūtās zināšanu un prasmes.

Visus skolēnus, ņemot vērā viņu spējas, attīstības līmeni un veselības stāvokli un nepieciešamību pēc atbalsta pasākumiem valsts pārbaudes darbos, varētu iedalīt šādās grupās:

- Skolēni ar vai bez speciālām vajadzībām, kuriem atbalsta pasākumi mācību procesā un valsts pārbaudes darbos nav nepieciešami;
- Skolēni ar speciālām vajadzībām, kuriem ir nepieciešami atbalsta pasākumi mācību procesā un valsts pārbaudes darbos;
- Skolēni, ar garīgās attīstības traucējumiem – valsts pārbaudes darbos var nepiedalīties.

Atbalsta pasākumu pozitīvie un negatīvie aspekti

Pedagogiem ir svarīgi ir iepriekš izvērtēt, cik lielā mērā atbalsta pasākumi ietekmēs skolēna sniegumu.

Atbalsta pasākumu izmantošanas **pozitīvie aspekti**:

- pareizi izvēlēti un lietoti atbalsta pasākumi mācību procesā un pārbaudes darbos nodrošina precīzu un ticamu informāciju par skolēna sniegumu;
- skolēns jūtas labāk, zinot, ka viņa traucējums nebūs šķērslis, lai parādītu mācību laikā apgūtās zināšanas un prasmes;
- atbalsta pasākumi var skolēna sniegumu nedaudz uzlabot;
- palielinās skolēna motivācija mācīties.

Atbalsta pasākumu izmantošanai ir arī **negatīvi aspekti**. Ja atbalsta pasākumi ir neatbilstoši, skolēns pirmo reizi ar tiem sastopas tikai pārbaudes darba laikā, vai arī tos lieto nepareizi, tad skolēna sniegums neatbilst viņa patiesajam zināšanu un prasmju līmenim.

Pareiza atbalsta pasākumu izmantošana ir atkarīga ne tikai no skolēna un skolas atbalsta komandas, kas šos pasākumus izvēlējusies, bet arī no pārbaudes darba vadītāja, kura uzdevums ir nodrošināt izglītojamam ar speciālām vajadzībām līdzvērtīgus apstākļus pārbaudes darba kārtošā, kā pārējiem skolēniem. Pārbaudes darba vadītāja neprofesionālā rīcība var būt par iemeslu tam, ka skolēna zināšanas un prasmes netiek atbilstoši novērtētas.

Ieteikumi darba lapu sagatavošanai ikdienā un pārbaudes darbos

Iekļaujošu vērtēšanu nodrošina ne tikai atbalsta pasākumi, bet arī ikdienas vai pārbaudes darbs, ja, to veidojot, tiek pārdomātas to skolēnu vajadzības. Vairākas ārvalstu skolēnu sasniegumu vērtēšanas aģentūras ir izstrādājušas vadlīnijas iekļaujošu pārbaudes darbu nodrošināšanā, atbalstot atziņu par to, ka tas, kas der izglītojamiem ar speciālām vajadzībām, der visiem skolēniem. Lielbritānijas Kvalificēšanas un satura pārvalde (Qualifications and Curriculum Authority) ir sagatavojusi metodisku materiālu eksaminācijas aģentūrām, kurā norādīti principi, kas jāņem vērā, lai pārbaudes darba saturs un forma nodrošinātu iekļaujošu vērtēšanu. Lūk, daži no ieteikumiem, kas noder ikdienas vai pārbaudes darbu veidošanā:

- Uzdevumu saturu izvēlas tā, lai nediskriminētu izglītojamos ne pēc dzimuma, ne sociālās, ne etniskās, ne reliģiskās, ne kultūras piederības, ne arī tos, kuriem ir speciālās vajadzības;
- Uzdevumu noteikumus formulē vienkārši un nepārprotami;

- Darba materiālos lieto pareiza lieluma un fonta burtus. Izglītojamiem ar uztveres traucējumiem teksts, kas rakstīts ‘Arial’ fontā ir vieglāk uztverams nekā tas, kurā izmantots ‘Times New Roman’ fonts;
- Izvairās no gara, sablīvēta teksta lietošanas;
- Neizmanto uzdevumus, kas rakstīti rokrakstā, piemēram, vēstules vai dienasgrāmatas fragmentus;
- Tekstu un jautājumus izkārtu uz vienas lapas vai blakus atvērumā;
- Nelieto nevajadzīgas diagrammas, attēlus un zīmējumus, ja tie nav nepieciešami atbildes sagatavošanai;
- Nelieto tekstam tumšu fona toni - tas padara tekstu grūti salasāmu.

Izmantotie elektroniskie resursi:

<http://www.visc.gov.lv>

<http://www.somersetparentpartnership.org.uk/default.asp>

<http://www.qca.org.uk/>

<http://www.sqa.org.uk/sqa/>

<http://nces.ed.gov/NATIONSREPORTCARD/>

<http://cehd.umn.edu/nceo/>

<http://research.nichcy.org/>